

Od Žumberka preko Slovenije do Bosiljeva

Napad na Belu gardu u Pleterju i Donjoj Brezovici

Trinesta proleterska brigada poslije napada na Draganiče ostala je nekoliko dana u selima oko Kostanjevca. U dokumentima počev od 12. februara 1943. u njenom nazivu sreće se izmjena kojom je više naglašena njena nacionalna pripadnost. Umjesto 13. udarna narodnooslobodilačka proleterska brigada »Rade Končar« ona od tada nosi naziv 13. proleterska udarna brigada »Rade Končar« Hrvatske (iz praktičnih razloga zvaćemo je i dalje skraćeno 13. proleterska brigada ili samo 13. proleterska). Veliki problemi za nju u to vrijeme bili su malo brojno stanje, popuna novim borcima i nižim komandnim kadrom.

U borbama koje je do tada brigada vodila veliki broj boraca je ranjen i poginuo, a popuna je bila slaba tako da se njeno brojno stanje znatno smanjilo. Prema izvještaju sekretara brigadne partijske organizacije upućenog 20. februara 1943. Centralnom komitetu KPH iz brigadnog stroja od formiranja pa do tada izbačen je 281 borac (208 ranjeno i 73 poginulo). Jedinice su postale vrlo male time je i njihova udarna moć smanjena. Bataljoni su brojali oko 110 boraca. Čete su prema brojnom stanju u stvari predstavljale vodove, dok je u 2. četi 1. proleterskog bataljona ostalo samo 12 boraca. Broj starih boraca iz 1. proleterskog bataljona Hrvatske smanjilo se na 3 do 4 po četama.¹ Malo brojno stanje jedinica negativno se odražavalo na kondiciju i zdravstveno stanje boraca kao i vojno-politički i kulturno-prosvjetni rad. I kad su bili na odmoru borci su gotovo stalno bili na dužnostima - straži, patrolama i slično.

Sedamnestog februara 1943. brigada je imala 481 borca od toga bilo je devet žena - omladinki, dok se oko 170 boraca nalazilo u rashodu - uglavnom u bolnici. Socijalna i nacionalna pripadnost boraca izgledala je ovako: 83 radnika, 251 seljak, 113 zanatlija, 13 namještenika, 2 vojno-polijska lica i 19 intelektualaca, zatim 175 Hrvata, 281 Srbin, 11 Muslimana, 11 Slovenaca i 3 Talijana.² Malo brojno stanje brigade zahtijevalo je hitne mjere za njenu popunu novim borcima.

Popuna komandnim kadrom i njegovo osposobljavanje za rukovođenje jedinicama, zbog velikih gubitaka, naročito u četama, teško se rješavalo uzdizanjem istaknutih boraca. Od formiranja pa do sredine februara 1943, niži komandni kadar dva puta se izmijenio. Ostala su svega dva politička komesara i jedan komandir čete koji su na tim dužnostima bili i pri formiranju brigade. »Naš komandni kadar«, konstatovao je sekretar brigadne partijske organizacije u pomenutom izvještaju od 20. februara 1943. Centralnom komitetu KPH, »nema mno-

¹ Arhiv IHRPH, NOV 6/763.

² Arhiv VII, k. 722, br. reg. 21/2: Socijalni i nacionalni sastav i politička pripadnost u 13. proleterskog brigadi od 17. II 1943. Od istog datuma sačuvan je i pregled brojnog stanja i naoružanja brigade koji se malo razlikuje od navedenog. Po njemu brigada 17. II 1943. brojala je: po spisku 645, u rashodu 170 i na licu 473 borca (Arhiv VII, k. 722, br. reg. 10/2).

go znanja, ali je odan našoj Partiji i daje sve od sebe za našu boru... Odlika njegova jest da su ti mladi rukovodioci srasli sa borcima i kod njih omiljeni. Borci izvršavaju njihova naređenja, jer imaju u njih povjerenja. Najljepši primjer je komesar 2. čete II proleterskog bataljona, omladinac Spaho (Dragan Vujić-T.R.), koji nema dovoljno znanja, ali kao odličan borac omiljen je u svojoj četi. Na taj način uspio je zavesti vedri, omladinski duh u četi i od nje stvoriti jednu od naših najboljih četa. Važno je istaći da je četa sastavljena od žumberačkih omladinaca.«³

Pripadnici 13. proleterske na političkom času, maja 1943. Radatović, Žumberak. (Iz zbirke Muzeja revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu)

U to vrijeme Naredbom br. 1. štaba brigade od 15. februara 1943. postavljeni su: za komandire četa - Gajo Bučan, Ilija Radošević, Đorđe Tarbuk i Mile Kri-vokuća; za političke komesare četa - Aleksandar Guberina, Branko Vurdelja i Stevan Nikoliš; za zamjenike komandira četa - Ljuban Hajdinović, Gojko Kljaić i Milan Plećaš i za zamjenike političkih komesara četa - Mate Mihić, Bogdan Zajšek i Boris Antulov.⁴ Naredbom br. 10 štaba 2. operativne zone Hrvatske od 17. februara 1943. za komandanta 1. proleterskog bataljona postavljen je Ilija Popović, a za operativnog oficira brigade Simo Vučinić.⁵

Malo brojno stanje jedinica i česti gubici negativno su se odražavali i na rad partijskih i skojevskih organizacija. Od ukupnog broja poginulih bilo je 20 članova Partije, a 46 među ranjenima. Malom brojnom stanju partijskih organizacija doprinijeli su i uskost i sektaštvo pri prijemu novih članova. Tako je partijska organizacija u 2. bataljonu ostala sa 18 članova, a njegova 3. četa sa 2 člana. U brigadi 17. februara 1943, bilo je ukupno 126 članova KPJ, 59 kandidata i 216 članova SKOJ-a.⁶ Što znači da je skoro svaki drugi njen pripadnik bio organizovan.

³ Arhiv IHRPH, NOV 6/763.

⁴ Arhiv VII, k. 724, br. reg. 21/1-5.

⁵ Arhiv VII, k. 106, br. reg. 9-1.

⁶ Arhiv VII, k. 722, br. reg. 21/2: Socijalni i nacionalni sastav i politička pripadnost u 13. proleterskoj brigadi 17. II 1943. godine.

I pored svih teškoća u ovom periodu aktivirao se politički odjel pri štabu brigade. On je oko 20. februara izdao prvi broj brigadnog lista »XIII proleterska« a umnožavao je i sav propagandni materijal neophodan za politički rad u brigadi. Uspio je i da pruži pomoć svim kulturno-prosvjetnim odborima u bataljonima i četama, da ih sredi i pravilno orijentiše u radu. Organizovao je i više uspješnih priredbi po selima kao u Brašljevici, Radovici, Dolu i Pribiču.

Za vrijeme dok su tri slovenačke brigade vodile borbe na području Žumberka, talijanski okupatori i Bela garda počeli su da vrše ispade iz garnizona u dolini Krke na oslobođenu teritoriju sjeverno i zapadno od Gorjanaca, šireći istovremeno glasine da su slovenačke brigade uništene u Žumberku. U takvoj situaciji trebalo je razbiti neka uporišta Bele garde i raskrinkati njenu propagandu. Operativni štab hrvatskih i slovenačkih brigada odlučio je da napadne i razbije Belu gardu u manastiru Pleterje i Donjoj Brezovici. U Pleterju nalazilo se oko 300 belogardejaca a u Donjoj Brezovici oko 150, dok su se jače posade, talijanske i belogardijske koje su mogle da intervenišu u toku napada nalazile u Kostanjevici, Šentjerneju i Novom Mestu.

Prema planu Operativnog štaba trebalo je da udarna brigada »Ivan Cankar« obezbjeđujući se od Kostanjevice, napadne i razbije belogardejsku posadu u manastiru Pleterje, a 13. proleterska u Donjoj Brezovici uz obezbjeđenje od neprijatelja u Šentjerneju i Kostanjevici, dok je zadatak da napad obezbijedi od Novog Mesta na liniji Mokro Polje - Orehovica dobila udarna brigada »Tone Tomšič«. Ukoliko napad prve noći ne bi uspio, planirano je da se produži narednog dana i noći sve dok se ne uspije. Pored toga mnogo je polagano na iznenađenje, brzo i energično dejstvo. Zadatak da ostane u rejonu Pribič, Strmac, Prekrižje, Kostanjevac, Oštre dobila je udarna brigada »Matija Gubec,« radi spriječavanja eventualnog prodora neprijatelja od Draganića preko Krašića prema Sošicama s tim da svake noći s manjim dijelovima ruši željezničku prugu u rejonu Domagovića i na taj način ometa saobraćaj i maskira pokret ostalih brigada preko Gorjanaca u Sloveniju. Početak napada određen je za 22 sata 18. februara 1943. godine.⁷

Četvrta udarna brigada Hrvatske je tada po naređenju Glavnog štaba Hrvatske napustila Žumberak i u noći između 15. i 16. februara prebacila se preko Kupe kod Kamanja, usput porušila željezničku prugu Karlovac - Metlika u tom rejonu, a zatim odmaršovala u Kordun. Za mjesec i po dana koliko je ostala na Žumberku, ona je vojnim akcijama i političkim djelovanjem i ovog puta dala značajan doprinos razvoju NOB-e u ovoj oblasti.

Po naređenju Operativnog štaba 13. proleterska brigada premjestila se u toku noći između 16. i 17. februara iz rejona Žamarija - Kostanjevac u sela Budinjak, Mrzlo Polje, Glušinja, Javor, Gornja Vas, Petričko Selo odakle je u toku dana nastavila pokret preko Gorjanaca pravcem Petričko Selo - Grič - Pogana jama - Mirčev grič - Gornje i Donje Vrhpolje gdje je stigla uveče 18. februara. Tu je štab brigade saznao da se u Donjoj Brezovici, pored 150 belogardejaca nalazi i 30 talijanskih vojnika, da su zgrade u kojim se nalazi neprijatelj utvrđene zazidanim prozorima, izgrađenim puškarnicama, žičanim preprekama i bunke-rama oko njih. Prema zamisli štaba brigade trebalo je likvidirati neprijatelja napadom 2. proleterskog bataljona s juga i jedne čete 1. proleterskog bataljona sa zapada, uz obezbjeđenje 3. proleterskog bataljona od neprijatelja u Šentjerneju. U rezervi štaba brigade zadržan je 1. proleterski bataljon (bez čete) u Donjem Vrhpolju.⁸

Napad je počeo u određeno vrijeme. Belogardejci i Talijani su se uspješno i uporno branili, naročito vatrom iz mitraljeza i puškomitraljeza kao i ručnim bombama iz dobro utvrđenih zgrada. Dovučen je i top na blisko odstojanje i počeo da gađa jednu utvrđenu zgradu, ali zbog neodgovarajuće municije (šrapneli)

7 Arhiv VII, k. 721, br. reg. 48/1 i k. 725, br. reg. 1-2: naređenja Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih brigada od 16. i 17. II 1943. štabu 13. proleterske brigade.

8 Arhiv VII, k. 729, br. reg. 5-8 i 3-12: Zapovijest štabova 1 i 3. Proleterskog bataljona od 18. II 1943. godine.

i male količine granata to nije imalo nikakvog efekta. Neprijatelj je uspio da se održi u toku noći. Oko 5 sati štab brigade naredio je povlačenje i bataljoni su se povukli u Gornje Vrhopolje, obezbjeđivši se od neprijatelja u Donjoj Brezovici i Šentjerneju.⁹

U međuvremenu ni napad udarne brigade »Ivan Cankar« na manastir Pleterje, koji je bio pretovren u pravu tvrđavu, nije uspio, pa se i ova brigada povukla na polazni položaj za napad. Kako je bilo planirano napad je trebalo ponoviti naredne noći, pa je u toku dana, kao pomoć toj brigadi, upućen 1. proleterski bataljon koji je angažiran za obezbjeđenje prema neprijatelju u Donjoj Brezovici i Šentjerneju na liniji Volčkova Vas - Vrbovce. On je oko 11 sati odbio napad neprijatelja iz Donje Brezovice prema Pleterju i nanio mu osjetne gubitke. U toku dana neprijatelj je tukao artiljerijom iz Šentjerneja, a i avijacija bila je aktivna, bombardovala je i mitraljirala položaje naših jedinica.

Uveče, 19. februara udarna brigada »Ivan Cankar« ponovo je krenula u napad na Pleterje. U njenom borbenom poretku nalazio se i 1. proleterski bataljon. On je napadao sa sjeveroistočne strane, dok je 2. proleterski bataljon u rejonu Šmarja zatvorio pravac Šentjernej - Pleterje. Treći proleterski bataljon nalazio se u Gornjem Vrhopolju. Neprijatelj se uporno borio za svaku zgradu iz kojih je obično istjerivan paljenjem. No, i pored upornih nastojanja da se savlada uspio je da se održi. Pred zoru, jedinice su se malo povukle od Pleterja rješene da ga danju drže u blokadi a noću da i po treći put krenu u odlučujući napad i unište ili zarobe posadu.

Prvi proleterski bataljon povukao se na liniju Volčkova Vas - Vrbovce kako bi mogao da tuče neprijatelja u bok ako bi ovaj pokušao da interveniše iz Donje Brezovice i Šentjerneja prema Pleterju. Rano ujutro neprijatelj je pokušao da se od Šmarja probije prema Donjem Vrhopolju a zatim prema Pleterju ali je odbijen od dijelova 2. i 3. proleterskog bataljona. I ovoga dana neprijateljeva avijacija i artiljerija bile su veoma aktivne. Oko 15 sati Talijani su iz Šentjerneja, dobivši pojačanje iz Novog Mesta i uz podršku tenkova, prodrli u Pleterje. Jedinice na obezbjeđenju nijesu ih mogle u tome spriječiti. Predveče Talijani su se zajedno sa ostatkom Bele garde i pod zaštitom dimne zavjese, koja je bila novost za borcu, povukli u Šentjernej. U Pleterje su nakon toga ušli dijelovi udarne brigade »Ivan Cankar«, dok se 13. proleterska brigada prikupila u selima Vrhopolje i Mihovo, odakle je po naređenju Operativnog štaba sutradan poslije podne, 21. februara, krenula natrag preko Gorjanaca i razmjestila se u selima Tomaševci, Hartje, Petričko Selo, Gornja Vas, Glušinja i Mrzlo Polje. Istovremeno, udarna brigada »Ivan Cankar« razmjestila se na prostoriji između Stojdrage, Kostanjevice i Novog Sela, udarna brigada »Tone Tomšič« u rejonu Jugorje, Suhor, Bušinja Vas i udarna brigada »Matija Gubec« u selima Bojanja Vas, Dragaševci, Lešče i Brezovica.¹⁰

Prema procjeni štaba brigade ona je u ovim borbama izbacila iz stroja najmanje 40 neprijateljskih vojnika, dok je sama pretrpjela gubitke od 15 ranjenih i 5 poginulih boraca, među kojima je bio i Simo Vučinić,¹¹ operativni oficir brigade i Filip Brekalo, politički komesar čete, zatim Nikola Cindrić, Milan Cindrić, Milan Pongrec i Nikola Rušnov. Istakao se i bolničar Rudolf Pušenjak, koji je »uz najveću vatru neprijateljskih mitraljeza koji su brisali prostor oko mrtvog komesara druga Brekala pokušao istog izvući«.¹²

9 Arhiv VII, k. 729, br. reg. 24-1/8, 10-13 i 17-13: Operativni izvještaj štabova 1, 2. i 3. proleterskog bataljona od 22. II 1943. štabu 13. proleterske brigade.

10 Arhiv VII, k. 725, br. reg. 2-2: Naređenje Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih brigada od 21. II 1943. štablu 13. proleterske brigade.

11 Simo Vučinić, rođen 15. X 1916. u Slavskom Polju kod Vrginmosta u siromašnoj seljačkoj porodici. Prije rata radio je kao fizički radnik na Vojnić - kolodvoru. U ustaničkoj 1941. borac je u partizanskom odredu »Katić Kosa«. Kao veoma hrabar borac i umješan starješina istakao se u borbama na Kordunu, a naročito kao komandir čete »Kljuka« a kasnije i bataljona »Kljuka« odnosno »Slavko Klobučar« u Pokuplju i na Zumberku, kao i komandant bataljona 13. proleterske. Za člana KPJ primljen je decembra 1941. a za narodnog heroja proglašen je 1951. godine.

12 Zbornik, tom VI, knj. 5, str. 178-181: Operativni izvještaj štaba 13. proleterske brigade od 22. II 1943. štabu 2. operativne zone Hrvatske.

Napad na Pleterje i Donju Brezovicu još jednom je pokazao da se dobro utvrđena uporišta teško osvajaju bez težeg naoružanja, naročito ako je protivnik odlučio da ih odsudno brani. Štab brigade smatrao je da bi napad na neprijatelja u Pleterju uspio još prve noći da su ga obje brigade, inače brojno male, istovremeno napale. Napadom na dva uporišta snage su pocjepane. Od značaja je istaći daje u toku ovog napada prvi puta u 13. proleterskoj brigadi korištena žičana telefonska veza i daje dobro funkcionisala. Borci čete za vezu, iako bez iskustva pokazali su se spretni i brzi u postavljanju žičane telefonske linije.

Napad na ustaše u Stojdragi

Odmah nakon napada na Pleterje, Operativni štab hrvatskih i slovenačkih brigada orijentisao je udarne brigade »Tone Tomšič« i »Matija Gubec« prema Metlici, a 13. proletersku i udarnu brigadu »Ivan Cankar« prema Stojdragi. Brigade su imale zadatak da prikupljaju podatke o neprijatelju u pomenutim i okolnim mjestima. A kako je u to vrijeme, 23. februara, bila 25-godišnjica osnivanja Crvene armije taj danje po naređenju štaba 2. operativne zone Hrvatske svečano obilježen u 13. proleterskoj brigadi i na Žumberku. Proslava je održana u Sošicama u prisustvu oko 500 građana iz sela i okoline. Terenske jedinice i brigada bile su postrojene na sajmištu. Građanima i borcima govorili su politički komesar 2. operativne zone, sekretari OK KPH i OK SKOJ-a za Pokuplje, predstavnik žumberačke omladine, ruska komsomolka koja se zatekla pri štabu zone i politički komesar brigade. Na kraju brigada i terenske jedinice prodefilovale su pred okupljenog naroda i kroz mjesto.¹³

U NOR-u je do tada postala tradicija da partizanske jedinice značajne datume i događaje iz istorije proslavljaju u prvom redu pojačanim udarima po neprijatelju, diverzijama i slično. Tako je 13. proleterska brigada u znak proslave angažovanjem jedne čete iz 3. proleterskog bataljona i minerskog voda u noći između 23. i 24. februara kod sela Čeglje porušila eksplozivom tri stuba od dalekovođa Ozalj - Zagreb nakon čega je zagrebačka industrija ostala bez električne struje.¹⁴

U duhu ranijeg plana za zajednička deistva hrvatskih i slovenačkih jedinica u Žumberku i poslije prikupljenih podataka o neprijatelju, Operativni štab hrvatskih i slovenačkih brigada odlučio je da u noći između 26. i 27. februara, angažovanjem 13. proleterske i udarne brigade »Ivan Cankar« napadne i razbije neprijateljevu posadu u Stojdragi za koju je imao podatke da broji 200 ustaša, naoružanih sa 18 automatskih oruđa, 2 minobacača i puškama. Posada je bila smještena u školi, popovoj kući i nekim privatnim zgradama. U stvari posadu je sačinjavala 1. satnija Zagrebačke posadne bojne¹⁵ i njeno brojno stanje bilo je duplo manje od podatka koji je imao Operativni štab. Smještena na cesti Samobor - Kalje - Krašić, svega oko 25 kilometara udaljena od Zagreba, Stojdraga imala je veliki vojnički značaj za neprijatelja jer je predstavljala isturenu predstražu u odnosu na posade u Samoboru i u dolinama Krke i Save kroz koje vode značajne komunikacije. Njenim držanjem neprijatelj je zatvarao prilaze pomenutim posadama i komunikacijama, kao i samom Zagrebu sa tog pravca.

Planom je bilo predviđeno da se napadom 13. proleterske s istoka i udarne brigade »Ivan Cankar« sa zapada, uz obezbeđenje prema Bregani i Samoboru, povezivanjem krila, neprijatelj okruži a zatim razbije i uništi. Ako se ne uspije u toku noći, napad je trebalo nastaviti i slijedećeg dana a eventualno i noći. Početak napada određen je u 22 sata 26. februara.¹⁶ Pripremajući se za napad, bri-

13 Arhiv VII, k. 1471, br. reg. 12/6: Dopis štaba 2. operativne zone Hrvatske od 22. II 1943. štabu 13. proleterske brigade i Zbornik, tom IV, knj. 3, str. 289-298: Komesarski izvještaj štaba 2. operativne zone Hrvatske od 25. II 1943. političkom komesaru NOV i POH.

14 Arhiv VII, k. 729, br. reg. 18-13: Operativni izvještaj štaba 3. proleterskog bataljona od 24. II 1943. štabu 13. proleterske brigade.

15 Zbornik, tom V, knj. 13, str. 486-487: Pothvatno izvješće Zapovjedništva samoborskog odsjeka od 6. III 1943. Zapovjedniku grada Zagreba.

16 Arhiv VII, k. 725, br. reg. 4-2 Zapovijest Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih brigada od 26. II 1943. godine.

gade su se u toku noći između 25. i 26. februara pomjerile bliže Stojdragi i pojačale izviđanje. U štabu 13. proleterske brigade u Budinjaku 26. februara prije podne održan je sastanak štabova brigada i Operativnog štaba na kome je preciziran plan napada, način sadejstva, održavanje veze i drugo.

Na osnovu dobijenog zadatka štab 13. proleterske brigade je toga dana izdao Zapovijest br. 5 kojom je odredio da 1. proleterski bataljon, ojačan sa dva laka minobacača, napadom s istoka i sjeveroistoka, uz povezivanje svojih krila s krilima brigade »Ivan Cankar«, i u sadejstvu s njom uništi neprijatelja u Stojdragi. Drugi proleterski bataljon, ojačan s dva mitraljeza, dobio je zadatak da postavljanjem zasjede u rejonu Gabrovice spriječi intervenciju neprijatelja iz Bregane i Samobora. Treći proleterski bataljon imao je zadatak da obrazuje brigadnu rezervu pri štabu brigade u selu Osredek, gdje je trebalo da se nalazi i brigadno previjalište, a ostatak mitraljeske čete i čete pratećih oruđa u Pokleku.¹⁷

U Radatovićima, Žumberak, ljeta 1943. Stoji kurir štaba brigade. Sjede slijeva: Ivan Tus, Tešo Bulat, Janko Šajatović, Bogdan Mamula, Milan Žeželj, komandant, neidentifikovan, Bozo Spaček, Mato Horvatić, Slavko Hruškar, Rade Aralica. Dole slijeva: neidentifikovan, i Vinko Luketa. (Iz albuma Milana Žeželja)

Pošto se grupisala u Pokleku, brigada je oko 19 sati 26. februara preko Kerljena i Kravljaka krenula prema Osretku, odakle je 1. proleterski bataljon upućen ka Stojdragi, a 2. proleterski bataljon prema Gabrovici, dok su 3. proleterski bataljon i štab brigade ostali u Osretku. Noć, ispresijecanost i teška prohodnost zemljišta onemogućili su jedinicama da na vrijeme stignu u određene rejone. Prvi proleterski bataljon prešao je u napad u 23.30 umjesto u 22 sata. Napadajući sa dvije čete u prvoj i jednom u drugoj liniji on je izbio do prvih kuća i tu zaustavljen snažnom vatrom iz automatskog oružja. Izostao je juriš jer su čete bile prikovane za liniju do koje su stigle i na kojoj su dočekale dan, a zatim se povukle na polazni položaj i prešle na blokadu ustaša s istočne strane. Ni napad dijelova udarne brigade »Ivan Cankar« nije dao nikakve rezultate u toku noći, pa su i oni ujutro prešli na blokadu Stojdrage sa zapadne strane. Operativni štab hrvatskih

¹⁷ Zbornik, tom V, knj. 12, str. 269-270.

i slovenačkih brigada ocijenio je da je napad »vršen vrlo labavo i sa oklijevanjem«, pa je naredio brigadama da ga u prvi sumrak ponove i to energično.¹⁸

Dok su jedinice držale blokadu i pripremale se za ponovni napad, uslijedila je intervencija 1. satnije 13. ustaške bojne, jedne satnije ustaške posadne bojne iz Zagreba i dijelova brzog sklopa Poglavnikovog tjelesnog zdruga (brigade - T.R.). Zbog neopreznosti jedne desetine, neprijatelj je otkrio zasjedu 2. proleterskog bataljona kod Gabrovice i organizovano prešao u napad. Bataljon je pružio otpor neprijatelju ali je bio primoran da se postepeno povlači prema Stojdragi. U takvoj situaciji, pošto je bio ugrožen s leđa, štab 1. proleterskog bataljona ostavio je jednu četu prema Stojdragi a sa dvije krenuo u pomoć 2. proleterskom bataljonu. Po naređenju štaba brigade i dijelovi 3. proleterskog bataljona iz rezerve pritekli su u pomoć 2. proleterskom bataljonu u namjeri da spriječe dalji prodor neprijatelja. No, i pored toga ustaše su uporno napadale i postepeno se približavale Stojdragi tako da su u prvim večernjim satima uspjele da se spoje s njenom posadom i daju znatno ojačaju. Samim tim otpao je planirani ponovni napad na Stojdragu, pa se brigada u toku noći povukla u rejon Novo Selo - Gornja Vas, a nešto kasnije u rejon Kostanjevac - Pribić.¹⁹ Istovremeno, i udarna brigada »Ivan Cankar« povukla se od Stojdrage u raniji rejon rasporeda.

Prema vlastitom priznanju ustaše su u ovim borbama imale gubitke od 2 poginula i 20 ranjenih,²⁰ a brigada jednog poginulog - Dominik Leban, 2 nestala i 9 ranjenih boraca, među kojima i Vaso Pruginić, koji je nakon dva dana umro od zadobijenih rana. Štab brigade ocijenio je daje »I proleterski bataljon bio u akciji vrlo neodlučan, što je bilo glavni uzrok da posada u Stojdragi nije bila u toku prve noći likvidirana«, kao i zbog toga što je »Štab II proleterskog bataljona bio vrlo neoprezan«.²¹ No, i pored toga akciju je svakako trebalo bolje pripremiti i uskladiti dejstva jedinica, ne dozvoliti da dođe do zakašnjenja i angažovati jače snage.

Napad na Metliku

Prema ranijim planovima i sugestijama Glavnog štaba Hrvatske i štaba 2. operativne zone, Operativni štab hrvatskih i slovenačkih brigada, poslije neuspjeha kod Stojdrage, odlučio je da sa raspoložive četiri brigade i manjim terenskim jedinicama napadne i likvidira talijansko-belogardejsku posadu u Metlici. Bila je to veoma smjela ali i nerealna odluka. U Metlici se tada nalazilo oko 500 neprijateljskih vojnika, dobro naoružanih i dobro utvrđenih. Oko čitavog mjesta Talijani su opleli žičanu prepreku, iskopali rovove i izgradili 21 bunker od cigle i betona. Za osvajanje tako utvrđenog uporišta bilo je potrebno teško naoružanje, kojim partizanske snage u tom rejonu tada nijesu raspolagale. Manje posade neprijatelj je imao i u neposrednoj okolini - u Bubnjarcima, na željezničkoj stanici Dubravice i u Gradecu, dok su se jače snage nalazile u Ozlju, Črnomelju, Semiču i Novom Mestu koje su mogle brzo da priteknu u pomoć napadnutoj posadi u Metlici.

Kao raskrsnica puteva i uporište na cesti Ljubljana - Karlovac, koja je služila kao glavna veza između talijanskih snaga u Sloveniji i Hrvatskoj, Metlika je bila veoma značajna za talijanske okupatore i njihove saradnike Belu gradu. Pored obezbjeđenja komunikacija ona im je bila i kao baza za preduzimanje ofanzivnih akcija prema oslobođenoj teritoriji Bele krajine i Žumberka radi napada

18 Zbornik, tom V, knj. 12, str. 274-275: Naređenje Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih brigada od 27. II 1943. štabu 13. proleterske brigade.

19 Arhiv VII, k. 726, br. reg. 11/1: Operativni izvještaj štaba 1. proleterskog bataljona od 1. III 1943. štabu 13. proleterske brigade.

20 Zbornik, tom, V, knj. 13, str. 445-448: Dnevno izvješće Glavnog stožera domobranstva (generalštab) od 1. III 1943. godine.

21 Zbornik, tom V, knj. 13, str. 197-200: Operativni izvještaj štaba 13. proleterske brigade od 14. III 1943. štabu 2. operativne zone.

na partizanske snage i terorisanje naroda. Zauzimanjem Metlike bila bi oslobođena skoro čitava Bela krajina i zadat težak udarac talijanskim okupatorima i Beloj gardi, zatim bi bila prekinuta najkraća veza Karlovca i Novog Mesta i ozbiljno ugrožena željeznička pruga i posade neprijatelja u dolini Kupe. Izbijanjem partizanskih snaga u tom rejonu na Kupu čvršće bi se povezale oslobođene teritorije Bele krajine i Korduna, odnosno Hrvatske i Slovenije, i stvorili povoljniji uslovi za nesmetan manevar partizanskih jedinica na tom pravcu.

Zamisao Operativnog štaba bila je da koncentričnim napadom 13. proleter-ske brigade sa sjevera i sjeveroistoka i udarne brigade »Tone Tomšič« sa zapada i jugozapada, uz obezbjeđenje udarne brigade »Ivan Cankar« od Karlovca i udarne brigade »Matija Gubec« od Gradeca i Crnomelja, razbije neprijateljevu posadu i zauzme Metliku. Za obezbjeđenje prema Ozlju i Draganićima bile su predviđene terenske jedinice 2. operativne zone Hrvatske, a prema Novom Mestu terenske jedinice Istočnodolenjskog partizanskog odreda. Velika nada polagana je u iznenađenje, brz i energičan napad. Trebalo je prodirati između bunkera, a likvidirati ih napadom s leđa. Otporne tačke koje se ne budu mogle brzo savladati trebalo je blokirati manjim dijelovima, a glavnim snagama prodirati u unutrašnjost mjesta. Čitav posao morao se završiti u toku noći i pošto se očekivala intervencija neprijatelja jakim snagama, brigade su se po izvršenom zadatku i evakuaciji plijena imale povući u rejone iz kojih su krenule u napad. Početak napada određen je 4. marta u 20 sati. Zapovijest za napad izdao je Operativni štab 1. marta, kako bi jedinice imale dovoljno vremena da se dobro pripreme za napad.²² Jedinice su dobile plan Metlike sa tačno ucrtanim bunkerima koji su bili numerisani.

Zapoviješću br. 6 od 3. marta štab 13. proletherske brigade naredio je 2. proletherskom bataljonu da napadom sa sjevera, i 3. proletherskom bataljonu da napadom sa sjeverozapada, probiju spoljnu odbranu neprijatelja pravljenjem prolaza u žičanoj prepreci i likvidacijom bunkera na svojim pravcima napada, a zatim energičnim prodorom u mjesto zajedno s dijelovima udarne brigade »Tone Tomšič« likvidiraju neprijatelja i zauzmu Metliku. U rezervi štab brigade je zadržao 1. proletherski bataljon u rejonu Sveti Urban - Sirkov vrh.²³

Noć uoči napada brigade su se prebacile bliže Metlici. Iz rejona Kostanjevac - Pribić, 13. proletherska brigada je stigla u sela Pilatovci, Bojanja Vas, Lešče, Dragiševci i Radatović, 4 do 6 kilometara sjeverno od Metlike, gdje je predahnula. Prije podne 4. marta, štab brigade je u Lešču održao sastanak s komandama četa i štabovima bataljona na kome im je ukazao na značaj zadatka i način njegovog izvršenja. Oko 17 sati cijela brigada se prikupila u Lešču, a zatim su bataljoni krenuli na izvršenje zadatka.

Napad brigada »Tone Tomšič« i 13. proletherske počeo je u određeno vrijeme. Istovremeno, udarna brigada »Ivan Cankar« prekinula je dalekovod kojim se snabdijevala Metlika električnom strujom. Drugi i 3. proletherski bataljon, kao i ostale jedinice, čim se stigli do žičane prepreke i ispred bunkera bili su obasuti snažnom mitraljeskom vatrom iz bunkera, a u dejstvo su stupili i minobacači i topovi. No, i pored toga bataljoni su na nekoliko mjesta uspjeli da prosjeku žičanu prepreku i da se malo uklone u sistem odbrane ali se dalje od toga nije moglo. Prvobitna odlučnost naglo je splasnula kad su borci vidjeli iz kakvih se bunkera neprijatelj brani, a na kakve oni do tada nijesu napadali. Što je »vrijeme odmicalo«, napisao je u operativnom izvještaju štab 2. proletherskog bataljona 8. marta 1943. štabu 13. proletherske brigade, »borci su bili sve manje i manje aktivniji jer je počelo kod njih da preovladava mnjenje o nekoj neosvojivosti tih bunkera.«²⁴

Želeći da pokrene jedinice u odlučniji napad i zauzme Metliku, Operativni štab je poslije pola noći naredio brigadama »Tone Tomšič« i 13. proletherskoj da

22 Arhiv VII, k. 725, br. reg. 6-2: Zapovijest Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih brigada od 1. III 1943. godine.

23 Zbornik, tom VI, knj. 5, str. 199-202.

24 Arhiv VII, k. 726, br. reg. 14-1/7.

se na svaki način moraju likvidirati bunkeri i zauzeti mjesto. Štab brigade prenio je naređenje 2. i 3. proleterskom bataljonu iako je bilo očigledno da se neće moći izvršiti. Već se primicao dan i jedinice su očekivale naređenje za povlačenje, a ne za juriš. Ipak, »usprkos svemu tome«, štab 2. proleterskog bataljona u pomenutom izvještaju napisao je »mi smo pokušali da se probijemo i da nađemo neku mogućnost za izvršenje zadatka. Borci su se pitali da li se mi slučajno ne šalimo kad smo rekli da moramo u grad.« Ni 3. proleterski bataljon nije mogao ništa učiniti pa su se oba u zoru povukla prema Svetom Urbanu, a zatim u Lešče.²⁵ Istovremeno su se povukle od Metlike i slovenačke brigade.

Osvrćući se kritički na neuspjeh napada, štab brigade smatrao je da se »ipak moglo i pored nelikvidiranih bunkera jednim dijelom snaga upasti u grad daje bilo više odlučnosti štabova bataljona i komandi četa, jer se bilo uspjelo iznenaditi neprijatelja.«²⁶ O neodlučnosti govori i podatak daje brigada u ovom napadu imala samo 2 ranjena borca, zatim daje 2. bataljon ispalio svega 140, a 3. bataljon 130 metaka, a sa 270 metaka, prosječno dva na borca, ne osvaja se dobro utvrđena Metlika. Da su jedinice, koje su inače bile malobrojne, i odlučnije napadale teško je vjerovati da bi bez težeg naoružanja uspjele zauzeti dobro utvrđeno i branjeno mjesto. Sigurno bi samo pretrpjele velike gubitke kako su to niže starješine i borci sami tada procijenili. Očigledno da su mogućnosti brigada precijenjene, a neprijatelj potcijenjen. Kad se uzmu u obzir svi elementi situacije, Metliku tada nije trebalo napadati, a kad se već odlučilo za napad onda gaje trebalo mnogo bolje organizirati.

Poslije napada na Metliku, 13. proleterska brigada preko Radovice i Kašta u vremenu od 5. do 8. marta vratila se u rejon Krašić - Pribić - Strmac - Čunkova Draga, dok su se slovenačke brigade »Tone Tomšič«, »Matija Gubec« i »Ivan Cankar«, po naređenju Glavnog štaba Slovenije, prebacile sjeverno od Krke. Zajedničkim jednomjesečnim borbama u Žumberku i Beloj krajini pomenute četiri brigade dale su značajan doprinos jačanju NOB-e u tim oblastima i doprinijele daljem stvaranju i učvršćenju bratstva i jedinstva ne samo između slovenačkih i hrvatskih partizanskih jedinica već i između slovenačkog i hrvatskog naroda.

Treće brigadno partijsko savjetovanje i sedamnaesto dnevni odmor uz rad

Kraće zatišje koje je nastupilo poslije borbi i marševa dobro je došlo jedinicama 13. proleterske brigade u rejonu Krašić - Pribić - Strmac - Čunkova Draga da se odmore i srede uz intenzivan rad. Težište je bilo na vojnostručnoj obuci i osposobljavanju boraca i starješina za predstojeće borbe kako bi se izbjegli veliki gubici, koje je imala brigada u prethodnim borbama. »Slobodno vrijeme«, pisalo je u operativnom izvještaju štaba 2. proleterskog bataljona 21. marta 1943. štabu 13. proleterske brigade, »iskorišteno je na izobrazbi boraca. Raspodjela toga vremena jeste: ujutro ustajanje u 6 sati, do 8 vrijeme se koristi za gimnastiku, umivanje, čišćenje i doručak. Od 8 do 12 sati je svakodnevna vojna izobrazba prema rasporedu rada. Od 12 do 14 sati ručak i odmor iza toga politički časovi i kulturno-prosvjetni rad. Na vojnoj izobrazbi radila se desetinaska, vodna i četna obuka. Desetari samostalno komanduju svojim desetinama, tako isto vodnici svojim vodovima. Obučavalo se baratanjem sa puškama, puškomitraljezima i ručnim bombama... Radila se i borbena obuka...«²⁷

25 Arhiv VII, k. 726, br. reg. 15-1/7: Operativni izvještaj štaba 3. proleterskog bataljona od 6. III 1943. štabu 13. proleterske brigade.

26 Zbornik, tom VI, knj. 5, str. 207-208: Operativni izvještaj štaba 13. proleterske brigade od 8. III 1943. štabu 2. operativne zone Hrvatske.

27 Arhiv VII, k. 726, br. reg. 18-1/7.

U okviru vojne obuke, jedinice su izvodile i vojne vježbe. Tako je 2. proleterski bataljon izveo nastupni marš od Krašića prema Sošicama, gdje je prema pretpostavci napao »neprijatelja« i dalje prodirao do njegove bolnice. Štab bataljona nije bio zadovoljan uspjehom vježbe, radi toga što komandni kadar i neki borci nijesu shvatili njenu važnost. Zaključak je bio da se na vojnoj izobrazbi boraca i komandnog kadra mora stalno uporno raditi.

»Za vrijeme trajanja odmora«, pisao je politički komesar brigade u komearskom izvještaju od 7. aprila 1943. štabu 2. operativne zone, »održavani su svakodnevnim politički časovi. Glavna tema na tim časovima bila je: 1) Učvršćivanje jedinice, razvijanje drugarstva i učvršćivanje odnosa u četi, uloga žene u NOB odnos žene i muškarca u našoj vojsci. 2) Raskrinkavanje HSS-a i popularno prikazivanje na primjerima u selu čime se služe HSS-ovci. 3) Čitanje radio-vijesti, dnevnih vijesti i ostalog propagandnog materijala. Kako je u našoj brigadi zadnjih nedelja bilo pojava dezerterstva, o tim pojavama naročito se govorilo na političkim sastancima.«²⁸ Četiri dezertera su uhvaćena i strijeljana. Kroz političku nastavu popularizirano je stvaranje AVNOJ-a i dolazak u partizane istaknutih hrvatskih pjesnika Ivana Gorana Kovačića, a naročito Vladimira Nazora. Značajna pažnja poklanjala se i kulturno-prosvjetnom radu, a pored ostalog pripreman je i drugi broj brigadnog lista. Prigodnim predavanjima i priredbama obilježen je i 8. mart - međunarodni dan žena.

Pored više sastanaka, štaba brigade sa štabovima bataljona a ovih s komandama četa, zatim partijskih i skojevskih organizacija, bataljonskih partijskih biroa i bataljonskih komiteta SKOJ-a, 11. marta 1943, održano je Treće savjetovanje članova KPJ 13. proleterske brigade kome je prisustvovalo 120 komunista. Na savjetovanju analiziran je rad partijskih organizacija i držanje komunista u borbi i van borbe. Konstatovano je da je brigada postigla značajne uspjehe ali daje dala i velike žrtve među kojima je i veliki broj komunista. Za to su otkriveni vojni rukovodioci od kojih često komandanti bataljona, a gotovo redovno komandiri, vodnici i desetari nijesu u borbama bili rukovodioci svojih jedinica koji bi vodili brigu o borcima, već obični borci pa su ginuli i jedni i drugi više nego što je trebalo.

Na savjetovanju ukazano je na nizak idejni nivo pojedinih komunista i sektašenje u pogledu prijema u Partiju hrabrih, odanih i kroz borbu provjerenih boraca, zatim na nedovoljno poznavanje i pridržavanje linije CK KPJ u narodnooslobodilačkoj borbi. Insistiralo se na tome da komunisti moraju da budu za primjer svim borcima u svakom pogledu. »Vrijednost partijaca«, zapisano je u izvještaju o savjetovanju, »mjeri se, ne prema tome kakav je on, već kakav je svaki pojedinac oko njega.«

Savjetovanje je usvojilo i zadatke za budući rad: omasoviti i izgraditi čvrstu partijsku organizaciju kao izvor novih kadrova, pojačati budnost i ličnu odgovornost svakog pojedinca, na rukovodeća mjesta izdizati samo one koji su to svojim radom i držanjem u borbama zaslužili, uvijek imati pravilan odnos prema narodu a naročito terenskim političkim radnicima i odborcima narodnooslobodilačkih odbora, pojačati vojnički, politički, ideološki i kulturni rad radi što boljeg osposobljavanja prije svega starješina, zatim i svih boraca a u prvom redu komunista kako bi mogli da služe za primjer ostalim.²⁹

Pošto se kroz borbe brojno stanje brigade znatno smanjilo, a time opala njena udarna moć, poseban problem za njen štab, štab 2. operativne zone pa i Glavni štab Hrvatske bio je njena popuna novim borcima. Sam štab brigade nije mogao da riješi taj problem. Iako su preduzimate mjere za mobilizaciju putem dobrovoljnosti preko partijskih i antifašističkih organizacija, zatim narodnooslobodilačkih odbora i Komande žumberačkog vojnog područja, priliv novih boraca sa Žumberka i iz Zagreba u brigadu bio je u to vrijeme nedovoljan da bi se

28 Zbornik, tom IX, knj. 3, str. 405.

29 Arhiv IHRPH, NOV 6/464: Izvještaj sekretara partijske organizacije 13. proleterske brigade o Trećem partijskom savjetovanju održanom 11. III 1943. Centralnom komitetu KPH.

masovnije popunila. Štab 2. operativne zone pokušao je daju popuni dobrovoljcima iz Kalničkog i Moslavačkog partizanskog odreda ali se u tome nije uspjelo. Četrnaestog marta brigadi na raspolaganje stavljeni su svi omladinci koji su tih dana završili kratki vojno-politički kurs u Kaštu.³⁰ Kao jedinu proleterku brigadu u Hrvatskoj i Glavni štab Hrvatske nastojao je daju popuni odabranim borcima. Pokušaj da se dobiju dobrovoljci iz Dalmacije nije uspio, pa je naredio štabu 5. operativne zone Hrvatske da za njenu popunu izdvoji 100 boraca. U Drežnicu je po njih upućen Dušan Pekić ali je on dobio samo 30 boraca tako da je grupom koja je stigla nešto ranije, brigada tada popunjena sa 46 boraca iz 5. operativne zone (Gorski kotar i Hrvatsko primorje).³¹

U sređivanje i jačanje brigade spadalo je i odstranjivanje svih onih koji su iz raznih, a prije svega zdravstvenih, razloga postali nesposobni ili nepočudni da se dalje bore u njoj. Po naredjenju štaba 2. operativne zone Hrvatske od 13. marta 1943. trebalo je odstraniti sve takve iz brigade, sačiniti njihov spisak i u roku od dva dana uputiti ih Komandi žumberačkog vojnog područja na raspolaganje.³² Samo iz 2. proleterkog bataljona izdvojeno je 10 takvih boraca (za ostale jedinice nema podataka). »Čišćenje našeg bataljona« napisao je štab 2. proleterkog bataljona 15. marta 1943. štabu 13. proleterke brigade, »od slabih boraca pokazalo se dobro. Izvučeni su oni najslabiji, koji zbilja nisu bili dostojni imena "proleter". Time je postignuto dvoje: prvo popravio se kvalitet boraca, a drugo - ime proletera, odnosno znak srp i čekić, dobio je izvjesno poštovanje kod ostalih boraca, da svatko opet ne može biti proleter.«³³

Poslije manjih popuna i oslobođenja nesposobnih za veće napore, 15. marta 1943, brigada je imala po spisku 668, a u rashodu 111 i na licu 557 boraca, od toga bilo je 14 žena - omladinki. Zbog takvog brojnog stanja njenoj popuni i u buduće će se posvećivati posebna pažnja. U tom pogledu veće nade su se polagale u Pokuplje i Turopolje. Od naoružanja brigada je imala 482 puške (mauzer, talijanske, francuske, menliher i druge), 7 mitraljeza, 39 puškomitraljeza (brno i talijanskih), brdski top 65 mm, 2 laka i 1 srednji minobacač 81 mm, 56 pištolja, 16.835 metaka za puške, 4.290 metaka za mitraljeze, 8.610 metaka za puškomitraljeze, 11 granata za top, 83 mine za lake i 4 za srednji minobacač, 445 metaka za pištolje, 204 ofanzivne i 142 defanzivne bombe. Pored toga, brigada je imala 28 konja i 3 mule, zatim 15 metara štapina (korde) i 5 detonatora (kapsli), ali nimalo eksploziva.³⁴ Očito dajoj je nedostajalo teže naoružanje. Jedan top, dva laka i jedan srednji minobacač sa malo granata i mina više su mogli da ispolje moralni, a ne neki drugi efekat. Za narednih 15 dana brojno stanje brigade se nešto povećalo, tako daje 1. aprila imala po spisku 792, u rashodu 147 i na licu 632 borca od toga 30 žena, broj omladinki je znatno porastao. Tada je brigada imala i 71 granatu za top i 74 kg eksploziva.³⁵

U ovom vremenu došlo je do manjih formacijskih i kadrovskih promjena. Naredjenjem od 13. marta štab 2. operativne zone naredio je štabu brigade da odmah pristupi formiranju Pionirske čete, koju je odmah trebalo obučavati »u pontoneriji tako da bude sposobna i za izradu prevoznih sredstava za prelaz preko rijeka i potoka«, kako je to pisalo u naredjenju.³⁶ Četa je formirana između 15. i 20. marta, a brojala je oko 30 boraca. Njen komandir bio je Josip Vračar, ime političkog komesara nije se moglo ustanoviti). Nekoliko dana kasnije pri štabu brigade formirana je i omladinska četa od oko 25 novih boraca. Bio je to u stvari

30 U dokumentima se ne navodi njihov broj, koji svakako nije bio velik.

31 Arhiv VII, k. 106A, br. reg. 10-2: Izvještaj Dušana Pekića od 14. III 1943. Glavnom štabu Hrvatske.

32 Zbornik, tom V, knj. 13, str. 153-154: Naredenje štaba 2. operativne zone Hrvatske od 13. III 1943. štabu 13. proleterke brigade.

33 Arhiv VII, k. 726, br. reg. 16-1/7.

34 Zbornik, tom V, knj. 13, str. 272-273: štab 13. proleterke brigade, op. br. 172 od 17. III 1943. g. Pregled brojnog stanja i naoružanja 13. proleterkoj brigadi »Rade Končar« za 15. III. 1943. godine.

35 Zbornik tom V, knj. 14, str. 14—15: Pregled brojnog stanja i naoružanja u 13. proleterkoj brigadi za 1. IV 1943. godinu.

36 Zbornik, tom V, knj. 13, str. 153-154.

Kurs za bolničarke 13. proleterske, kod Radatovića, Žumberak, u ljeto 1943. Stoje slijeva: Marica Majdak Barica, Katica Katič, Vera Lipovščak, upravnica bolnice, Nješka Drezga, Dragica Dijanović i Marica Havidič. Sjede slijeva: neidentifikovana, neidentifikovana i Vera Picek. (Snimio Miljenko Lipovščak)

vojno-politički kurs za te borce pošto nijesu služili vojsku. Politički komesar kursa bio je Dragan Knapić. Formacija brigade, krajem marta 1943. izgledala je ovako: štab, 1, 2. i 3. proleterski bataljon, mitraljeska četa, četa pratećih oruđa, pionirska četa, četa za vezu i omladinska četa.

Naredbom br. 13 štaba 2. operativne zone od 19. marta 1943. za političkog komesara 1. proleterskog bataljona postavljen je Dušan Pekić (gdje se već nalazio), za njegovog zamjenika Slavko Markon i za zamjenika komandanta tog bataljona Rade Milanović. U 2. proleterskom bataljonu za zamjenika političkog komesara postavljen je Porin Drezga, a za operativnog oficira Luka Knezović. Istom naredbom dotadašnji terenski bataljon Žumberačkog vojnog područja preimenovan je u 1. partizanski žumberački bataljon. Za njegovog komandanta postavljen je Tešo Bulat, a za političkog komesara Ivica Tomšić.³⁷ U tom vremenu za oficira u štabu brigade došao je Marko Rapo, dok je v. d. načelnika štaba obavljao Ivan Mladen.

Značajan korak učinjen je i u pogledu unapređenja obavještanje službe u brigadi. Naime, štab brigade je od štaba 2. operativne zone Hrvatske primio dopis (uputstvo) o organizaciji i zadacima obavještajne službe u partizanskim jedinicama na oslobođenom i neoslobođenom području datirano 12. marta 1943. godine. »Zadatak«, pisalo je u dopisu, »naše obavještajne službe je saznati stanje kod neprijatelja, te njegove namjere, a ne dozvoliti neprijatelju da sazna naše stanje i namjere«. Obavještajnom službom u brigadi rukovodio je obavještajni oficir Slavko Hruškar, preko obavještajnih oficira u bataljonima i izabраниh partizana za taj rad u četama koji nijesu javno deklarirani.

37 Arhiv VII, k. 106, br. reg. 12-1.

Obavještajni oficir brigade bio je obavezan da svakih 10 dana dostavlja obavještajni izvještaj štaba zone koji je trebalo da se razlikuje od informativnih izvještaja u kojima su davani prikupljeni podaci o neprijateljskim posadama, kao što su brojni ili drugi nazivi neprijateljskih jedinica, sastav, jačina, naoružanje, smještaj, način obezbjeđenja i slično. Pored tih podataka obavještajni su organi bili dužni da prikupljaju podatke o moralno-političkom stanju neprijateljskih jedinica, disciplini, odnosima vojnika i starješina, suzbijaju neprijateljevu propagandu, otkrivaju mrežu neprijateljskih agenata ubačenih na oslobođenu teritoriju i u partizanske jedinice, otkrivaju neprijateljeve obavještajne centre i po mogućnosti ih likvidiraju i slično.

Očigledno daje pomenutim uputstvom obavještajna služba usmjerena i na kontraobavještajni rad. Pitanjima iz toga domena, pored štabova i komandi bavile su se i partijske i skojevske organizacije. O negativnim pojavama i eventualnom neprijateljskom istupanju pojedinaca obavještavale su partijske organizacije ili politički komesari kroz komesarske izvještaje. Pored jedinica - bataljona i četa, obavještajnu mrežu trebalo je proširiti na oslobođeni i neoslobođeni teritorij, kao i na neprijateljeve jedinice, organizacije i ustanove. »Načelno bi trebalo«, pisalo je u pomenutom dopisu, »da ob. organi ne znaju jedan za drugoga, da vrše ob. službu«, i da »sve vide i sve čuju i da ostanu nezapaženi... Za od. organe i njihove saradnike u ob. službi uzimati lica koja imaju smisla, volje i sposobnosti za ovu vrstu službe. Treba da budu jače inteligencije, vješti, hladnokrvni, lukavi i prepredeni. Za njih ne smije postojati nikakva zapreka. Moraju biti hrabri i neustrašivi.«³⁸ Zadaci obavještajne i kontraobavještajne službe ostali su isti do kraja rata, dok su se njena organizacija i metodi rada u brigadi kroz praksu stalno usavršavali, tako da su njeni obavještajni organi uspijevali da se uspješno nose ne samo sa obavještajnim službama ustaša, Bele garde i četnika, već i veoma poznatim, iskusnim i perfidnim obavještajnim službama kakve su bile njemačke Gestapo i Abver i talijanske Ovla i Sim.

U međuvremenu dok se brigada sređivala i izvodila vojno-političku nastavu bilo je malo oružanih akcija i diverzija. Po naređenju štaba 2. operativne zone, brigada je u noći između 13. i 14. marta angažovanjem 1. i 3. proleterskog bataljona izvršila diverziju na željezničkoj pruzi između Domagovića i Lazine. Na izvršenje zadatka bataljoni su krenuli iz Pribića Crkvenog i pošto je 1. proleterski bataljon uspješno obezbijedio akciju od Draganića i Jastrebarskog, 3. proleterski bataljon je porušio oko 1.300 metara pruge sa dva mosta, zatim oko 3 kilometra telegrafsko-telefonskih stubova uz prugu i minirao 5 armirano-betonskih stubova od dalekovoda Ozalj - Zagreb. Neprijatelj je reagovao artiljerijom iz okolnih garnizona ali bez ikakvog učinka. Po izvršenom zadatku bataljoni su se vratili u polaznu bazu.³⁹ Osim ove akcije jedinice su povremeno postavljale zasjede na cesti između Draganića i Jastrebarskog, hapsile narodne izdajice i prekopavale cestu Draganići - Krašić ali do većih sukoba s neprijateljem nije dolazilo.

Sedamnaestodnevni odmor koji je imala brigada u rejonu Krašić - Pribić iskorištenje za intenzivnu obuku boraca i starješina, zatim za partijsko-politički i kulturno-prosvjetni rad u jedinicama i među narodom. Postignuti su značajni uspjesi. Brigada se vidno oporavila, iako je štab brigade smatrao da se moglo i više postići.⁴⁰

Neuspjeli napad Poglavnikovog tjelesnog zdruge

Vojna i politička aktivnost 13. proleterske brigade i osloncem na nju stvaranje snažnog žarišta NOB-e u Žumberku na domak Zagreba prisilili su rukovodstvo Nezavisne Države Hrvatske da prvih proljetnih dana 1943. godine pre-

38 Arhiv VII, k. 1474, br. reg. 6/3: Dopis štabu 2. operativne zone Hrvatske od 12. III 1943. štabu 13. proleterske brigade.

39 Zbornik, tom V, knj. 14, str. 297-298: Operativni izvještaj štaba 13. proleterske brigade od 18. III 1943. štabu 2. operativne zone Hrvatske.

40 Zbornik, tom IX, knj. 3, str. 403-407: Komesarski izvještaj štaba 13. proleterske brigade od 7. IV 1943. štabu 2. operativne zone.

duzme novi napad na nju kako bi je konačno razbilo ili izbacilo iz Žumberka. Poslije više neuspjelih napada ustaških, talijanskih i njemačkih snaga, ovoga puta angažovana je najelitnija ustaška jedinica Paveličeva grada - Poglavnikov tjelesni zdug (brigada) pod komandom zloglasnog ustaškog pukovnika Ante Moškova, uz angažovanje dijelova Samoborskog odsjeka. Planom je bilo predviđeno da se brzim prodorom glavnih snaga pravcem Stojdraga - Gornja Vas - Sošice 13. proleterska brigada, štab 2. operativne zone, Komanda žumberačkog vojnog područja, 1. partizanski žumberački bataljon i bolnica odsijeku od Gorjanaca i slovenačke slobodne teritorije u Beloj krajini a zatim uz sadejstvo snaga koje bi kasnije krenule u napad iz Jastrebarskog, Draganića i Ozlja, okruže i unište na području između Sošica, Vivodine i Krašića.

Pripreme za napad uočene su tek 21. marta kada je u Stojdragu iz Zagreba stiglo oko 30 kamiona punih ustaša. Štab brigade je odmah reagovao i u rejon Budinjaka sutradan uputio 3. proleterski bataljon sa zadatkom da zatvori pravac prema Gornjoj Vasi i Hartju iako se 1. partizanski žumberački bataljon nalazio u Novom Selu prema Stojdragi. Ustaše su rano ujutro 23. marta iz Stojdrage krenule u napad⁴¹ preko Pokleka prema Novom Selu odakle se 1. partizanski žumberački bataljon povukao prema Budinjaku gdje je uklopljen u borbeni poredak 3. proleterskog bataljona čije su čete posjele položaj na liniji Bratelji (k. 786) - Osredek - kota 705. U tom vremenu 1. proleterski bataljon zatekao se u Crkvenom i Gornjem Pribiću, 2. proleterski bataljon u Strmcu i Hutinu, štab brigade u dvorcu Kukuljević i prištapske jedinice u rejonu Prekrižje - Relić, što znači da je glavnina brigade bila orijentisana prema komunikacijama Zagreb - Karlovac. Te noći uoči napada 1. proleterski bataljon je dijelom snaga postavio zasjedu na cesti između Draganića i Novaka i ujutro razbio kolonu vojnika koja je naišla iz Jastrebarskog, uz obezbjeđenje jednog voda iz 2. proleterskog bataljona kod sela Guci. Pri povratku u sastav bataljona ovaj vod je toga dana imao sukob kod Brlenića s ustašama koje su prodrle iz Zorkovca. Vod je bio iznenađen jer se nije nadao napadu s leđa pa je pretrpio osjetne gubitke.

Na pravcu napada od Stojdrage 3. proleterski bataljon je uspješno zadržavao napad ustaša sve do 10 sati, a zatim je bio prisiljen na povlačenje. Ustaše su u zahvatu ceste napadale uz podršku tenkova a južno i sjeverno od nje, nastupajući širokim frontom stalno su nastojale da natkrile i obuhvate bataljon. Brojno mali on se postepeno povlačio ispred daleko nadmoćnijeg neprijatelja tako da su ustaše nešto poslije 14 sati izbile u Gornju Vas. Nakon toga 3. proleterski bataljon se povukao u rejon Grič - Tomaševci radi spriječavanja prodora ustaša grebenom Gorjanaca ka Svetoj Geri. Međutim, krajem dana neprijatelj se zaustavio na dostignutoj liniji. Pored ostalih gubitaka uništena su mu i dva tenka.

Želeći da ima jedinice na okupu i da po svaku cijenu spriječi prodor ustaša prema bolnici, štab brigade uveče 23. marta zajedno s 1. proleterskim bataljnom prebacio se u Reštovo (1 km južno od Sošica) i jednom njegovom četom u toku noći ojačao 3. proleterski bataljon. Istovremeno, 2. proleterski bataljon povukao se u Visoče, a prištapske jedinice u Malince, dok je 3. proleterski bataljon posjeo položaj sjeverno od Sošica (Pleš, trig. 981) radi spriječavanja prodora ustaša u Sošice i prema bolnici. Kako se očekivalo, ustaše su prije podne 24. marta nastavile s napadom nastojeći da obuhvate Sošice sa sjevera. Veoma uporne borbe 3. proleterski bataljon vodio je na platou Gorjanaca i uspio da zadrži neprijatelja. U tim borbama bataljon je imao jednog poginulog i 11 ranjenih boraca, među kojima je bio i politički komesar bataljona Herman Furlan. Osim još jednog poginulog bili su to ukupno gubici brigade u ovim borbama. Istakli su se Arso Živković, Đuro Badovinac, Mladen Bival, drugarica Milka, Niko Kuljaj, a posebno Nikola Kovačević koji je bio ranjen sa dva metka u grudi.⁴² Na pravcima

41 Prema nekim dokumentima napad ustaša na ovom pravcu otpočeo je dan ranije, 22. marta.
42 Arhiv VII.k. 726A, br. reg. 8/13: Operativni izvještaj štaba 3. proleterskog bataljona od 25. III 1943. štabu 13. proleterske brigade i Arhiv VII, k. 726, br. reg. 1-1/11: Izvještaj političkog komesara 2. proleterskog bataljona od 27. III 1943. političkom komesaru 13. proleterske brigade.

od Jastrebarskog i Draganića, uz podršku talijanske artiljerije, ustaše su sporo nastupale i poslije Brlenića zauzele Slavetić i Krašić bez otpora.

Prodorom u blizini Sošica i na plato Gorjanaca ustaše su neposredno ugrozile bolnicu u rejonu Četošić (Četiše) - Jezernice u kojoj se nalazilo oko 200 ranjenika među kojima je bilo blizu 100 nepokretno. U takvoj situaciji štab 2. operativne zone odlučio je da sa bolnicom i svim jedinicama napusti Žumberak i da se prebaci preko Gorjanaca u Sloveniju. To nije bilo nimalo lako, jer samo da bi se pokrenula bolnica trebalo je u okolnim selima mobilisati preko 100 kola za prevoz teških ranjenika i do mraka zadržati ustaše da ne prodru do bolnice. Zahvaljujući pre svega upornoj odbrani 3. proleterskog bataljona koji je u žestokim borbama onemogućio neprijatelja da ugrozi bolnicu, omogućeno joj je da se na vrijeme pripremi za evakuaciju zajedno sa preko 500 političkih radnika, odbornika i civila koji su se povlačili ispred neprijatelja. Čitav taj pokret trebalo je da obezbijedi 13. proleterska brigada pa i da se žrtvuje samo da bi spasila ranjenike.

Predveče, 24. marta jedinice brigade uspjele su da se odlijepe od neprijatelja i da se prikupe u rejonu Malinaca odakle je u 19 sati krenula duga kolona preko Radatovića za Suhor. Na njenom čelu kao prethodnica kretao se 2. proleterski bataljon, iza njega štab brigade, zatim 1. proleterski bataljon, pa štab 2. operativne zone s osobljem, OK KPH Pokuplje s političkim radnicima i narodom, prištapske jedinice, bolnica s 1. partizanskim žumberačkim bataljonom na taj način što su se uz svaka kola nalazila po dva njegova borca, iza bolnice kretao se 3. proleterski bataljon i na začelju Istočnodolenjski partizanski odred koji se tu zatekao.⁴³ Posebno treba istaći držanje naroda koji se s borcima nalazio u koloni iako je napustio svoje domove. O tome je štab 13. proleterske brigade u komersarskom izvještaju od 7. aprila 1943. štabu 2. operativne zone, pored ostalog, napisao: »Narod je pošao sa nama pun pouzdanja u nas da ćemo ga pravilno voditi i braniti od neprijatelja. U putu za Sloveniju narod se vrlo dobro držao, bio je disciplinovan i dobro raspoložen. Ljubav prema svojoj vojsci, kao i vojske prema svom narodu, na ovom teškom putu došla je do punog izražaja. Mnogi civili tražili su oružje i izrazili želju da se bore.«⁴⁴

U Suhoru i okolnim selima brigada je predanila, zajedno s bolnicom, narodom i ostalim dijelovima. Predveče 25. marta nastavljen je pokret po veoma teškom terenu na jugozapad sjeverno od Semiča i ujutro slijedećeg dana svi pomenuti dijelovi su izbili u rejon Črmošnjice - Planina i razmjestili se u tamošnjim selima koja su bila gotovo pusta tako da je bilo velikih problema s ishranom. U tim selima su prije drugog svjetskog rata živjeli Nijemci, koje je Hitler poslije okupacije preselio u Gorenjsku koja je bila pripojena (anektirana) Trećem Rajhu. U toku noći između 26. i 27. marta dvije čete 3. proleterskog bataljona, omladinska četa i 1. partizanski žumberački bataljon otpratili su teške ranjenike u slovenačku partizansku bolnicu na Kočevskom rogu. Nakon toga Komanda žumberačkog vojnog područja, zajedno sa OK KPH za Pokuplje, 1. partizanskim žumberačkim bataljonom i narodom 29. marta vratila se u Žumberak. Do tog vremena su ustaše prokrstarile skoro cijelim Žumberkom, spalile selo Četošić (Četiše) a djelomično i neka druga sela, a zatim 30. marta se povukle iz Sošica, Visočica i još iz nekih sela prema Šamoboru. Time je i ovaj pokušaj ustaša da likvidiraju 13. proletersku brigadu i bazu NOB-e u Žumberku ostao bez uspjeha iako su za napad, pored ostalih, angažovali i svoju najelitniju jedinicu.

Događaji za vrijeme zadržavanja u rejonu Bosiljeva, Vukove Gorice i Prilišća

Pošto su teški ranjenici zbrinuti, a za obezbjeđenje izbjeglog naroda iz Žumberka angažovan 1. partizanski žumberački bataljon s Komandom žumberačkog područja, više nije bilo potrebno da se 13. proleterska brigada duže zadržava na

43 Arhiv VII, k. 721, br. reg. 52/1: Zapovijest štaba 13. proleterske brigade od 24. III 1943. godine.
44 Zbornik, tom IX, knj. 3, str. 404.

području Slovenije. Njen manevar momentalno nije ništa sputavalo. Vjerovatno u dogovoru s Glavnim štabom Hrvatske, s kojim je imao radio-vezu, štab 2. operativne zone odlučio je da se s brigadom, dok situacija u Žumberku postane jasnija, prebaci na jug preko Kupe u rejon Bosiljeva, gdje su postojali izgledi da se popuni, odmori i sredi a zatim vrati na Žumberak. Po naređenju štaba brigade njene jedinice su se u toku 27. marta iz Črmošnjice i Planine prikupile u selu Topličice (2 km južno od Planine) gdje su formirale marševsku kolonu i u toku noći se prebacile u rejon Mavrilen - Dobljice, oko 3 kilometra zapadno od Črnomelja, gdje su predahnule.⁴⁵ Naredne noći brigada je nastavila pokret i u jutro 29. marta stigla u sela Stara Lipa, Nova Lipa, Gradnik i Drežnik, 3 do 5 kilometara sjeverozapadno od Vinice. Poslije podne krenula je prema Kupi, prešla je kod Zdihova i oko 22 sata stigla u Bosiljevo.⁴⁶ Poslije kraćeg odmora, u toku slijedećeg dana, 1. proleterski bataljon upućen je u Bosance, 2. proleterski bataljon, četa za vezu i pionirska četa u Prilišće, dok su se štab brigade i 3. proleterski bataljon smjestili u Vukovoj Gorici.

U Bosiljevu 30. marta održana je konferencija komandnog kadra brigade kojoj su prisustvovali Ivo Lola Ribar, član CK KPH i Vrhovnog štaba, Ivan Rukavina, komandant Glavnog štaba Hrvatske, Ivan Maček komandant Glavnog štaba Slovenije, Andrija Hebrang, sekretar CK KPH i Vladimir Matetić i Marko Belinić, komandant i politički komesar 2. operativne zone Hrvatske. Pošto su se upoznali sa stanjem na Žumberku i u brigadi o njenim zadacima su govorili komandant Glavnog štaba Hrvatske, sekretar CK KPH i politički komesar 2. operativne zone. Dogovorili su se, pored ostalog, i o zajedničkim akcijama hrvatskih i slovenačkih jedinica u dolini Kupe i u Beloj krajini, a zatim je trebalo pristupiti čišćenju Žumberka od neprijatelja.

Na pojavu 13. proleterske brigade u rejonu Bosiljevo, Vukova Gorica, Prilišće neprijatelj je veoma brzo reagovao. Rano ujutro, 1. aprila 10. ustaška bojna iz Netretića napala je 2. proleterski bataljon u Prilišću dok su borci bili još na spavanju. Zbog nebudnosti, i zbog toga što se nije obezbijedio na spavanju, bataljon je potpuno iznenađen. Štab bataljona i komande četa nijesu se snašle niti su imale vremena za to, tako daje bataljon bio gotovo rastrojen i u neredu počeo da se povlači prema Vukovoj Gorici trpeći osjetne gubitke. Među poginulima bio je i Iso Tomaš, istaknuti junak bataljona i brigade. I ustaše su bile iznenađene kad su u toku napada doznale da se tu nalazi 13. proleterska brigada.

Čim je počela borba, štab brigade uputio je 3. proleterski bataljon iz Vukove Gorice na položaj prema Prilišću, a 1. proleterski bataljon trčećim korakom iz Bosanaca u Vukovu Goricu sa zadatkom da obuhvatom s istoka od rijeke Dobre odsječe ustaše od Netretića i napadne ih s boka i leđa. Međutim, čim su primjetile ovaj manevar ustaše su se brzo povukle u Netretić gonjene od 1. proleterskog bataljona koji je uspio da razbije njihove zaštitne dijelove i zarobi nekoliko ustaša s oružjem. U toku gonjenja umro je usljed napornog trčanja Talijan, partizan Mašimo Valvazori od srčane kapi. Nakon protjerivanja ustaša bataljoni su se vratili u ranije rejone rasporeda. U ovom napadu ustaša brigada je pretrpjela gubitke od 7 poginulih i 15 ranjenih boraca,⁴⁷ dok su ustaše prema vlastitom priznanju imale 4 poginula (1 oficir i 3 podoficira) i 13 ranjenih.⁴⁸

Neosporno da je za iznenađenje 2. proleterskog bataljona od strane ustaša najodgovorniji njegov štab koji nije preduzeo sve potrebne mjere da se bataljon

45 Arhiv VII, k. 721, br. reg. 54/1: Zapovijest štaba 13. proleterske brigade od 27. III 1943. godine.

46 Arhiv VII, k. 729, br. reg. 2-1/5: Operativni izvještaj štaba 13. proleterske brigade od 2. IV 1943. štabu 2. operativne zone.

47 Zbornik, tom V, knj. 14, str. 39-41: Operativni izvještaj štaba 13. proleterske brigade od 4. IV 1943. štabu 2. operativne zone.

48 Zbornik, tom V, knj. 14, str. 371-372: Telefonski izvještaj Ustaškog Vrhovnog zapovjedništva oružništva od 1. IV 1943. Zapovjedništvu grada Zagreba; Arhiv VII, k. 726, br. reg. 6-1/1: Operativni izvještaj štaba 1. proleterskog bataljona od 2. IV 1943. štabu 13. proleterske brigade i Arhiv VII, k. 724, br. reg. 24/1-3: Naredba br. 15 štaba 2. operativne zone od 3. IV 1943. godine.

na spavanju dobro obezbijedi. Pored toga, prema ocjeni štaba brigade, »Štab bataljona nije se dosta brzo snašao pa nije na vrijeme izdao komandama četa naređenje gdje će zauzeti položaj. Komande četa su se isto tako slabo snašle.«⁴⁹ Međutim, štab 2. operativne zone, koji i od ranije nije bio zadovoljan radom štaba brigade, ovog puta mu je zamjerio za nesnalaženje i neodlučnost. »Štab brigade, koji se nalazio u Vukovoj Gorici,« napisao je štab 2. operativne zone u operativnom izvještaju 6. aprila 1943. Glavnom štabu Hrvatske, »nije se najbolje snašao ni onda kad je neprijatelj počeo da odstupa, tako da nije iskorišćena situacija da se neprijatelju nanesu teški gubici. Štab brigade pokazao se neodlučan... Prepadom ustaša na Prilišće ponovo je dokazano da štab brigade ne funkcioniše kako treba. I tuje propuštena prilika, iako smo bili brojčano nadmoćniji, da neprijatelja potučemo. Zbog toga u saglasnosti sa Komandantom G.Š.H. koji se kod nas nalazio izvršene su izmjene u štabu brigade i u štabovima bataljona. Ova izmjena sigurno će pozitivno djelovati i vjerujemo da će se stanje u XIII proleterskoj brigadi popraviti«, konstatovao je štab 2. operativne zone.⁵⁰

Kadrovske promjene su izvršene 3. aprila 1943. godine. Dotadašnji komandant brigade Rade Bulat otišao je za v. d. načelnika štaba 2. operativne zone, a za v. d. komandanta brigade postavljen je Milan Žeželj.⁵¹ Dotadašnji komandant 2. proleterskog bataljona Milan Mraović Simić smijenjen je s te dužnosti i stavljen na raspolaganje štabu 2. operativne zone. Smijenjen je i dotadašnji politički komesar tog bataljona Ivan Denac i postavljen za političkog komesara 1. proleterskog bataljona. Štab zone je za komandanta 2. proleterskog bataljona postavio Dušana Pekića, za njegovog zamjenika Marka Rapa, a za v. d. političkog komesara Branka Vurdelju. Istovremeno je za v. d. političkog komesara 3. proleterskog bataljona postavljen Tomo Dijanović do ozdravljenja političkog komesara tog bataljona.⁵²

Poslije iznenađenja u Prilišću štab brigade je pojačao mjere budnosti i bezbjednosti u jedinicama. Drugi proleterski bataljon i prištapske jedinice povukao je u Vukovu Goricu, a 3. proleterski bataljon uputio u Prilišće, dok je 1. proleterski bataljon i dalje zadržao u Bosancima. Da bi se brigada osposobila za zadatke koji su pred nju postavljeni 30. marta na sastanku u Bosiljevu napravljen je osmodnevni plan vojnog, političkog i kulturno-prosvjetnog rada. Održano je više sastanaka pri štabovima bataljona i komandama četa, kao i sastanaka partijskih i skojevskih organizacija radi otklanjanja uočenih slabosti i priprema za naredne akcije. Svaki pogodni trenutak korišćen je i za održavanje zborova i konferencija s narodom. Boravak u tom kraju korišćen je i da se odjeća i obuća popravi a i razuši (depedikulira) putem parenja u partizanskim buradima.⁵³ Pri

49 Isto kao fusnota 47.

50 Zbornik, tom V, knj. 14, str. 55-59.

51 Milan Žeželj, rođen je 23.1. 1917. u selu Podurljaju kod Srba u siromašnoj seljačkoj porodici. Pored bavljenja zemljoradnjom prije rata se povremeno zapošljavao na raznim sezonskim radovima. Po okupaciji zemlje odlučno je prihvatio poziv KPJ na oružani ustanak i već ustaničkog 27. jula 1941. u Srbu i drugim borbama vođenim u ustanku ističe se kao puškomitraljezac. Novembra 1941. pri formiranju bataljona »Marko Orešković« postavljen je za komandira voda, a ubrzo i za komandira čete. Uvijek je služio za primjer hrabrosti i smjelosti, pa je kao takav marta 1942. primljen za člana KPJ. U 1. proleterskom bataljonu Hrvatske je najprije operativni oficir a zatim zamjenik komandanta. Kao komandant bataljona i 13. proleterske brigade zahvaljujući vještom komandovanju, smjelim odlukama, ličnoj hrabrosti, velikom junaštvu i autoritetu izvojevao je niz značajnih pobjeda. Kao iskusnog, sposobnog i popularnog komandanta Vrhovni komandant gaje novembra 1944. postavio za komandanta tada formirane Gardijske brigade na kojoj dužnosti je ostao do kraja rata. Ordenom narodnih heroja odlikovan 12.1. 1945. Poslije rata je komandant Gardijske divizije, zatim komandant Garde JNA i lični pratilac vrhovnog komandanta Oružanih snaga SFRJ Josipa Broza Tita, a obavljao je i druge visoke i odgovorne dužnosti u JNA. Penzionisan je u činu general-pukovnika. Aktivan je društveno-politički radnik.

52 Arhiv VII, k. 724, br. reg. 24/1-3: Naredba br. 15 Štaba 2. operativne zone Hrvatske od 3. IV 1943. godine.

53 Partizansko bure je improvizovani aparat za dezinfekciju i dezinfekciju odjeće pomoću vodene pare. Kao i svaki aparat za dezinfekciju imalo je ognjište u kome je ložena vatra, zatim kazan za zagrijavanje vode na 100 stepeni Celzijusa i komoru u koju su stavljeni odječni predmeti kroz koje je strujala vodena para.

štabu brigade organizovana je radionica za popravku obuće, a pri štabovima bataljona radionice za šivanje rublja i opravke odijela. Pri štabu brigade 6. aprila završio je rad vojno-politički kurs (omladinska četa) kojim je bilo obuhvaćeno 29 omladinaca, koji su odmah raspoređeni po bataljonima.

Da bi se slobodno vrijeme planski i organizovano koristilo za vojnu i političku izobrazbu komandnog kadra i boraca, štab brigade 7. aprila 1943. izdao je naredbu kojom je odredio da se borcima poslije duljeg marša ili veće borbe da jedan dan za odmaranje i da se poslije svake akcije ili borbe izvrši njena svestrana analiza radi uočavanja nedostataka kako se ubuduće ne bi ponavljali. Za sve jedinice kad nijesu u borbi ili na maršu ustajanje je određeno u 6 sati, od 6 do 6,20 gimnastika, od 6,20 do 7 čišćenje, od 8 do 12. obuka po rasporedu rada, od 12 do 13 ručak, od 13 do 15 odmor, od 15 do 19 politička i partijska izgradnja rukovodilaca i boraca, od 19 do 21 večera, odmor i zabava i u 21 sat spavanje. Svakog dana kad su jedinice na odmoru trebalo je dva sata po rasporedu rada iskoristiti za strojevu ili borbenu obuku ili za marševanje kako bi borci i stariješine stalno održavali kondiciju. Štabovi bataljona i komande samostalnih četa bili su obavezni svako veče napraviti raspored rada za idući dan koristeći Program rada za vojnu izobrazbu vodnika i desetara dostavljen od štaba 1. korpusa Hrvatske. Pored izrade rasporeda rada trebalo je svako veče izvršiti i kratku pripremu izvođača nastave za slijedeći dan, nastavu u prvom redu izvoditi praktično i od svakog borca tražiti pravo vojničko držanje, potpuno i brzo izvršavanje naređenja.⁵⁴

Organizovan i planski rad dao je i zapažene rezultate. »Brigada se«, napisao je politički komesar brigade u komesarskom izvještaju od 7. aprila 1943. štabu 2. operativne zone, »vidno zadnjih dana podiže, štabovi bataljona i komande četa svakog dana uveče donose raspored rada za sutrašnji dan. Svaki dan prolazi u radu. Naročito osjeća se volja za radom kod boraca. Brigada vidno napreduje. Očekujemo da u narednim akcijama vidimo rezultate našeg rada.«⁵⁵

54 Zbornik, tom V, knj. 14, str. 88-89.

55 Zbornik, tom IX, knj. 3, str. 403-407.